

Özlem ÜNALAN

Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi/ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü/ Bayburt/Türkiye
Asst. Prof. Dr., Bayburt University/ Faculty of Human and Social Sciences/ Department of Turkish
Language and Literature , Bayburt/ Türkiye
eposta: ozlemunalan@bayburt.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5345-6499> - [RorID: https://ror.org/050ed7z50](https://ror.org/050ed7z50)

Atıf/citation: Ünalın, Özlem. 2023. Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34), 299-324. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1213464>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü /Article Types:	Araştırma Makalesi/Dissertation Summary
Geliş Tarihi /Received:	02.12.2022
Kabul Tarihi/Accepted:	16.01.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.03.2023

ANADOLU TÜRK FOLKLORUNDA AYAKKABI

ÖZ

Ayakkabı, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren insanın hayatında yer alan; önceleri ağaç kabuğu, yaprak vb. maddelerden yapıp zamanla modernleşen ürünlerden biridir. Ayakkabı, insanın yalnızca ayaklarını koruma ihtiyacını karşılayan bir eşya değildir; yapılışıyla, şekliyle, rengiyle, çevresinde gelişen inanışlar ve uygulamalarla bir geleneğin ürünüdür. Günümüzün modern ayakkabıcılık anlayışı karşısında önemi azalmaya başlayan ayakkabıcılık ve yemenicilik, meslek folkloru içinde değerlendirilebilecek yegâne mesleklerden biridir.

Anadolu Türk folklorunda ayakkabının kullanım alanı oldukça geniştir. Nişan ve düğün merasimlerinde damat tarafı, geline diğer hediyelerle birlikte ayakkabı götürür. Doğumlarda yeni doğan bebeklere panduf ve bebek ayakkabısı hediye edilir. Bayramlarda çocuklara alınan bayramlıklardan biri de ayakkabıdır. Türk halk edebiyatında masal, mâni, türkü, bilmece vb. türlerde ayakkabıya ve ayakkabıyla ilgili diğer kavramlara yer verilir. Ayakkabı geçiş dönemlerinde, nazarla ve halk hekimliğiyle ilgili inanışlarda ve ritüellerde sıkça kullanılır. Çeşitli hastalıkların tedavisinde özellikle büyüsel yöntemler doğrultusunda ayakkabıdan yararlanır. Çıkarıldığı biçimiyle, yönüyle, ters veya düz giyilişle ayakkabıya olumlu ve olumsuz mânâlar yüklenir.

Bu çalışmada öncelikle ayakkabının Türk folklorundaki yerinden söz edilecektir. Türk halk edebiyatı ürünlerindeki kullanımına, bayram geleneklerindeki yerine ve ayakkabı renginin sembolik özelliklerine değinilecektir. Doğum, evlilik ve ölüm âdetlerinde ayakkabı etrafında gelişen inanışlara ve ritüellere, nazarla ilgili inanışlarda ayakkabının kullanım şekillerine ve halk hekimliği uygulamalarında ayakkabının kullanım sahasına yer verilecektir. Anadolu'da ayakkabı etrafında gelişen uygulamalar ve inanışlar tespit edilecek bu uygulama ve inanışların sebepleri halk kültürü ürünlerinin işlevleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Özlem ÜNALAN

Anahtar Kelimeler: Ayakkabı, Geçiş Dönemleri, Halk Hekimliği, Halk İnanışları, Nazar.

SHOES IN THE ANATOLIAN TURKISH FOLKLORE

ABSTRACT

Shoes has been a part of human life since the earliest periods of human history; bark, leaves, etc. it is one of the products that are made of materials and modernized over time. Shoes are one of the important clothing materials of human life and that's not a gear only meeting a person's need of protecting his/her feet. They are a product of a tradition with their manufacturing, shapes and colors, as well as the beliefs and practices that have developed around them. Shoe making and yemeni making which have begun to lose their importance in the face of today's modern sense of shoe making are one of the unique vocations that can be evaluated within vocational folklore.

In the Anatolian Turkish folklore, shoes have a wide area of usage. In engagement and wedding ceremonies, the groom's family gives the bride shoes besides other presents. In births, newborns are presented with snoozies and baby shoes. In festivals, one of the clothes bought for children is shoes. The Turkish folk literature gives place to shoes and other concepts related to shoes in genres like fairy tales, poems, folk songs and riddles. Shoes are often used in transition periods, beliefs related to evil eye and folk medicine and in rituals. Shoes are used in the treatment of a variety of illnesses, especially in line with spell-related methods. Positive and negative meanings are attributed to shoes with the way they are taken off, their direction and the way they are put on the right or the wrong foot.

The present study will primarily touch upon the place of shoes in the Turkish folklore. The study will discuss the usage of shoes in the Turkish folk literature products, their place in festival traditions and symbolic features of shoe colors. The study will also discuss the beliefs and rituals that have developed around shoes in birth, marriage and death customs, ways of using shoes in beliefs related to evil eye and usage areas of shoes in folk medicine practices. The practices and beliefs that developed around shoes in Anatolia will be determined, and the reasons for these practices and beliefs will be evaluated within the framework of the functions of folk culture products.

Keywords: Shoes, Transition Periods, Folk Medicine, Folk Beliefs, Evil Eye.

Giriş

Nesneler, bireylerin gündelik ihtiyaçlarını karşılamalarının yanı sıra halk inanışları ve uygulamaları doğrultusunda çeşitli şekillerde kullanılır. Nesnelerin kullanımı zamanla arttıkça etrafında gelişen inanışlar da değişmekte ve aynı nesnelere farklı mânâlar yüklenmektedir. Örneğin demir, ilkel dönemlerde insanların korktuğu ve tehlikeli gördüğü bir nesnedir. Zamanla demirle ilgili inanışlarda değişme olmuş ve bir zamanlar korku unsuru olan demir, sonraki dönemlerde koruyucu bir nesne hâline gelmiştir (Karakaş, 2020: 80, 228). Ayakkabı da ayakların yerle temasını kesen ve ayakları her türlü etkiden korumak için giyilen bir giysi türüdür. Aynı zamanda ilkel ayakkabı modellerinden günümüzün şık ürünlerine, binlerce yıldır gelişimi ve çeşidi artmış kültürel bir üründür. İnsanlar eski çağlardan günümüze iklim şartlarına,

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

ekonomik, sosyal ve kültürel durumlara bağlı olarak çeşitli ayakkabılar kullanmışlar ve bunları *çizme, bot, terlik, mest, sandalet, babet, iskarpin, takunya, nalın, çedik, spor, panduf*, vb. isimlerle adlandırmışlardır (Kuru ve Paksoy, 2008: 822). İlk ayakkabılar; ayağı taş, diken, vb. dış etkenlerden ve hava koşullarından korumak için yapılmış ve bunlar ağaç kabuklarından, sert yapraklardan ve hayvan derilerinden imal edilmiştir (URL-1). Giysinin tamamlayıcı bir parçası olan ayakkabı, ait olduğu her çağda, görsel algıda yer edinen bir obje hâline gelmiştir. Bunun farkında olan moda tasarımcıları elbise tasarlarken ayakkabının estetik gücünden yararlanarak giysi tasarımları yapmaktadır (İmre, 2016: 191).

Türkler, Orta Asya'da *çizme, çarık, edüketik* ve *başmak* gibi ayakkabı türlerini kullanmışlardır. Tarihî kaynaklar ilk Türk çizmelerini, M.Ö. 300 sıralarında Hun askerlerinin giydiğini ortaya koyar. Çizme; at üzerinde, göçebe bir hayat yaşayan ve savaşçı bir özellik gösteren Türklerin en çok tercih ettiği ayakkabı türü olmuştur (Çoruhlu, 2003: 161). Bugün Anadolu'nun birçok yerinde kullanılan *edik* kelimesi, ayakkabı için kullanılan ve bilinen ilk kelimedir. Ayakkabı kelimesinin kullanılmaya başlanması ise Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden sonrasına tekabül eder (Sağol, 2003: 19).

Ayakkabı; çeşitleriyle, tarihî gelişimiyle, edebî türlerdeki kullanımıyla yazılı kültürün bir parçasıdır. Masaldan maniye, bilmecedan türküye halk edebiyatı ürünleri içinde farklı şekillerde kullanılır. Ayakkabının kişiler üzerinde bıraktığı izlenim veya yarattığı çağrışım kelimelerle ifade edilir. Ayakkabı ve türlerini içeren *ayağımnda kundura, kunduruma kum doldu vb.* türkülerden başlayarak geçmişten günümüze söylenip gelen çeşitli türküler bulunmaktadır. Ayakkabı; gelişen inanışlarla, ritüellerle ve birtakım semboller sebebiyle sözlü kültürün malzemelerinden biridir. Bayramlarda bayramlık elbiselerin en önemli parçalarındandır. Her ne kadar günümüzde azalsa da Anadolu'nun birçok köşesinde bayramı, baş ucundaki bayramlık ayakkabılarıyla karşılayan çocuklar vardır. Özellikle bayram için alınan ayakkabılar; bayramlık elbiselerle birlikte dinî bayramların simgesi hâline gelmiştir. Ayrıca günümüzde köyden kente birçok şehirde; yeni doğan bebeklere patik ve pabuç, nişanlı kızlara süslü terlik ve çarık, gelinlere de düğünden önce özel kundura götürme geleneği devam etmektedir (Tansuğ, 1989: 37).

Ayakkabı şekliyle, rengiyle, türüyle ve duruş biçimiyle sembolik bir üründür. Toplantılarda ve resmî giyimlerde siyah veya kahverengi ayakkabı tercih edilir. Gelin ayakkabısı genellikle beyazdır. Ayrıca Anadolu'nun farklı yerleşim birimlerinde bekâr

Özlem ÜNALAN

kadınlar sarı, dul kadınlar yeşil, evli kadınlar da kırmızı ayakkabı veya çarık giymektedir (Kuru ve Paksoy, 2008: 825). Buradan anlaşılacağı üzere kadınların ayakkabı renkleri onların medeni durumlarını yansıtan bir göstergedir. Çok lafla, uzun uzadıya anlatılacak bazı mevzular, giyilen ayakkabıyla ifade edilebilir. Ayrıca özellikle küçük yerleşim birimlerinde kadının, dışarıya çıkacak eşi ve kayınpederinin ayakkabısını çevirmesi bir saygı ifadesidir. Misafirlerin ayakkabılarını çevirme âdeti de misafirperverliğin ve samimiyetin bir göstergesidir. Bu mânâda ayakkabının, Türk halk kültüründe sembolik bir yeri olduğu söylenebilir.

Ayakkabının rengi kadar ayakkabının yönü ve giyilme biçimi de kendi içinde farklı anlamlar taşır. Türk halkının kolektif belleğinde yer alan, sözlü kültür içinde varlığını sürdüren bir ayakkabı algısı vardır. İnsanoğlu anlamlandıramadığı veya sebebini bulamadığı her şeyi bir şekilde anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu da aynı nesne etrafında farklı inanışlar gelişmesine sebep olmuştur. Ayakkabıyla ilgili algının ve buna bağlı inanışların temelinde insanın olayları ve durumları anlamlandırma çabası yatmaktadır. Ayakkabıyla ilgili inanışlarda da benzer durum söz konusudur. Ayakkabının üst üste gelmesi farklı iki toplumda hatta aynı toplum içinde bile farklı algılanır. Çorum'un bazı köylerinde ayakkabının üst üste gelmesi hem misafir geleceğine hem de evden cenazenin çıkacağına yorulur (Duman, 2020: 3). Tosya'da da ayakkabılar üst üste gelirse evdeki bereketin azalacağı veya kişinin kısmetinin kapanacağı düşünülür (Karabüber, 2017: 224). Bu iki örnekten anlaşılacağı üzere ayakkabının üst üste gelmesi farklı şehirlerde veya bir şehrin kendi içinde olumlu ve olumsuz değerlendirmelere neden olmuştur. Aynı şekilde ayakkabının ters ve düz olmasıyla ilgili iyi veya kötü çağrışımlar yapılmış ve bireyler bu konuda bazı öngörülerde bulunmuşlardır. Anadolu'da teki veya çifti ters dönmüş ayakkabı genellikle iyi sayılmaz. Gümüşhane Torul'da bir kişi eve girerken ayakkabılarını düz koyup evden çıktığında ters olarak görürse o kişinin başına kötü bir iş geleceği düşünülür (Üçüncü, 2019: 156). Konya'nın Selçuklu İlçesi'nde ters çevrilen ayakkabıların hastalık getireceğine inanılır (Arıcı, 2018: 499). Uşak'ta ayakkabı çıkarılırken ayakkabı ters dönerse o evden cenaze çıkacağı veya o evde kavga olacağı eğer ayakkabılar ters giyilirse de ayakkabı sahibinin misafirliğe gideceği söylenir (Başak, 2021: 72). Mardin'de ayakkabı veya terlik ters döndüğünde orada şeytanın namaz kıldığı tasavvur edilerek bunlar hemen düzeltilir. Ayakkabı çıkarılırken ayakkabının biri diğerinin üstüne gelirse ayakkabı sahibinin yolculuğa çıkacağı düşünülür (Nergiz, 2022: 196). Siirt'te ayakkabılar ters bırakılırsa şeytanın giyeceğine inanılır ve bir yere girerken ayakkabılar mutlaka düzeltilir (Taşpınar, 2006: 114).

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

Örneklerde görüldüğü gibi ayakkabının ters giyilmesi veya ters dönmesi olumsuz durumlara bir işaret olarak algılandığı gibi olumlu hadiselerle de bağlanmaktadır. Bazı yörelerde ayakkabının ters giyilmesi uğursuzluk olarak görülür. Sabahleyin ayakkabılarını ters giyen kişilerin, bütün gün işlerinin ters gideceğine inanılır. (Şenesen, 2015: 619). Bu tür inanışlarda bir genelleme söz konusudur. Yanlış veya ters giyilen ayakkabı bütün işlere genellenerek bireylerde bir çağrışıma neden olur. Bu durum Sir James George Frazer'in *Altın Dal (Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma)* adlı çalışmasında söz ettiği ve *benzer uygulamalar benzer sonuçlar doğur* ilkesine dayandırdığı taklit/benzeme büyüyle açıklanabilir. Analoji (benzeşim, benzeşme) terimiyle de ifade edilen benzeme büyü, ayakkabıyla ilgili uygulamalarda en çok kullanılan büyü şeklidir. Frazer'e göre benzeme büyü, büyüün dayandığı iki ilkeden biridir. Aynı zamanda sempatik büyü çeşitlerinden ilkidir. "Benzerin kendi benzerini doğuracağı ya da bir etkenin kendi nedenine benzediği" ilkesine dayanır (2004: 33). Yukarıda verilen örneklerde ayakkabının ters giyilmesinin tersliklere, uğursuzluğa, ölüm vb. kötü sonuçlara neden olacağı inancı, benzer işlemin benzer olaylar meydana getireceğini ilkesiyle açıklanabilir.

İnsanoğlu doğumdan ölüme geçiş dönemleri olarak ifade edilen yaşamın her safhasında ayakkabıyla ilgili inanışlara ve uygulamalara başvurmuştur. Ayakkabı; doğum, evlenme ve ölüm geleneklerinde, halk hekimliği uygulamalarında ve nazarla ilgili pratiklerde kullanılan bir araç işlevi görür. Ayakkabıyla şifa arama, ayakkabı kullanarak çeşitli hastalıklardan ve kötü ruhlardan korunma anlayışı bugün Anadolu'nun genelinde karşılaşılan bir durumdur. Halk inanışlarında ayak ve onunla ilişkili olarak ayakkabı; insanoğlunun hayatından önem teşkil eden nazar, uğur, nefis, vb. inanışlarla yakından bağlantılı olup geleceğe mesaj göndermede bir aracı olarak kullanılır (Kalafat, 1999: 244). Türk folklorunda doğumdan ölüme yaşamın her evresinde, ayakkabının kullanılmasının en önemli sebeplerinden biri, Türklerin eski ananelerinden gelen inanışlar ve alışkanlıklardır. Ayakkabı Türklerin Orta Asya'dan itibaren kullandıkları en önemli eşyalardan biridir. Eski Türkler evrendeki varlıklarla birlikte eşyaların da bir ruhu olduğuna inanmışlar ve bu nedenle eşyaları dikkatle kullanmaya özen göstermişlerdir. Ayrıca çeşitli hayvanları ve bu hayvanların ürünlerini kutsal saymışlar, bu ürünlerden elde edilen eşyaların uğur veya uğursuzluk getireceğine inanmışlardır. Bu mânâda ayakkabının Türkler için önemli eşyalardan biri olduğu ve bu nedenle etrafında olumlu ve olumsuz çok çeşitli inanışlar geliştiği söylenebilir. Konya Selçuklu'da yeni alınan ayakkabıların masa üzerinde muhafaza edilmesi ayakkabıya gösterilen ehemmiyetin bir örneğidir (Arıcı, 2018: 49).

Özlem ÜNALAN

Bu çalışmayı gerçekleştirebilmek için geçiş dönemleriyle, nazar inanışlarıyla ve halk hekimliğiyle ilgili dergi, kitap, makale ve tez vb. kaynaklardan literatür taraması yapılmış ve ayakkabıyla ilgili çeşitli bilgiler bu kaynaklardan temin edilmiştir. Sözlü kültürde ayakkabının kullanım alanları ve ne şekilde kullanıldıkları belirlenmiştir. Halk inanışları, halk hekimliği ve geçiş dönemleri üzerine yapılan çalışmalarda, ayakkabının doğrudan veya dolaylı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Geçiş dönemlerinde ayakkabının kullanımı; doğum ve sonrasında ilgili inanışlarda ayakkabı, evlilikle ilgili inanışlarda ayakkabı ve ölümle ilgili inanışlarda ayakkabı olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Ayakkabının nazarla ilgili uygulamalardaki yeri ve halk hekimliği geleneğinde ayakkabının kullanım şekilleri ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Ayrıca diğer halk inanışlarında ayakkabı başlığı altında söz konusu sınıflandırmalara dâhil olmayan ayakkabıyla ilgili başka hususlara yer verilmiştir.

1. Geçiş Dönemlerinde Ayakkabının Kullanımı

1.1. Doğumla İlgili İnanışlarda Ayakkabı

Geçiş döneminin ilk basamağını teşkil eden doğum, insan hayatının da başlangıcını ifade eder. Bir kadının hamilelik döneminden, çocuğun doğup yetiştirilmesine kadar olan süreçte, ayakkabının kullanımıyla ilgili ritüellerle karşılaşılır. Hamilelik esnasında kadınların çeşitli yiyeceklere hassasiyet gösterdikleri *aşerme* adı verilen özel bir durum gelişir. Erzurum Horasan'da kadının aşermesini önlemek için bakır bir tabak içine eski bir ayakkabı konular. Üzerine su eklenerek bir müddet kaynatılır ve aşeren kadına verilir (Diş, 2019: 52). Anadolu'da doğumu kolaylaştırmak için yapılan çeşitli uygulamalar vardır. Yaygın olarak yapılan ritüellerden biri de gebe kadına kocasının ayakkabısından su içirilmesidir (Başar, 1972: 45). Kocasının, bazı şehirlerde de kaynanasının ayakkabısından su içen kadının doğumunun kolay olacağına inanılır. Gümüşhane Torul'da ise doğum zor olduğunda hamile kadının anlaşmazlık yaşadığı kişiden dolayı doğum yapamadığı düşünülür ve anlaşmazlık yaşadığı kişinin ayakkabısına su konularak hamile kadına içirilir (Üçüncü 2019: 118). Temeli eski Türk inançlarına dayanan bu uygulama da doğum esnasında ortaya çıkacak kötü varlıkların korkutulup kaçırılması amaçlanır. Doğum öncesinde ve sonrasında anne ve bebeği korumak için kara iyeler aldatılmaya ve dikkatleri başka yöne çevrilmeye çalışılır (Araz, 1995: 98-99). Bazı şehirlerde de doğumu kolaylaştırmak için hamile kadının kocasının ayakkabı bağcıkları çözülür (Acıpayamlı, 1961: 41). Benzetme büyüsiyle ilgili olan bu uygulamada, ayakkabı

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

bağcıkları gibi kadının rahminin açılması ve çocuğun doğarken zorlanmaması amaçlanır (Taş, 2019: 375). Anadolu'da lohusa kadını ve yeni doğan bebeği al karası, al basması, vb. kötü ruhlardan korumak için bebeğin beşiğine veya kadının yatağının baş ucuna çeşitli nesnelere bırakılır. Al basmasının erkek kokusuna gelmeyeceği düşünülerek bir erkeğe, özellikle de kadının kocasına ait bir kıyafet lohusa kadının yatağına asılır (Yüksel, 2007: 121-123). Buna benzer uygulamaya Alanya yöreleri arasında da karşılaşılmıştır. Alanya'da lohusa kadını al basmaması için lohusa kadının yatağına kocasının ayakkabısı bağlanır. Bu şekilde kötü ruhların korkutulması anne ve bebekten uzak durması sağlanır.

Ayakkabıyla ilgili gelişen uygulamalar göbek bağı çevresinde gelişen inanışlarla bütünleşir. Artvin'de, çocuğun göbeği kimin ayakkabısı üzerinde kesilirse çocuğun o kişinin huyunu alacağına inanılır. Bu nedenle de çocuğun göbeği, ailedeki iyi huylu birinin veya doğum yaptıran ebenin ayakkabısı üzerinde kesilir (Özder, 1967: 4111; Şenesen, 2015: 227). Ardahan Posof'ta da aynı uygulama çocuğun ninesinin ayakkabısı üzerinde gerçekleştirilir (Aydınoglu, 1968: 5084). Doğum ve çevresinde gelişen inanışlarda bebeğin göbek bağı ile gelecekteki mesleği arasında bir ilişki kurulur. Örneğin bebeğin büyüdüğünde öğretmen olması için göbeği okul bahçesine, doktor olması için de hastane önüne gömülür. Elâzığ'da da erkek bebeklerin büyüdüğünde rızkını temin etmesi ve evine bağlı olması için göbekleri ayakkabılığa bırakılır. (Sertkaya, 2012: 94). Bu ritüeller yine benzeme/ taklit büyüsüyle açıklanabilir.

Doğum sonrasında yapılan en önemli âdetlerden biri de kırklamadır. Bebeğin doğumunun kırkıncı günü çeşitli ritüeller eşliğinde bebeğin kırkı çıkarılır. Safranbolu'da bebekler kırklanırken kırk suyu, bebeğin başından ayaklarına dökülüp ayaklarında bitirilirse çocuğun ayakkabısını çok eskiteceği söylenir (Gümüş, 2022: 11). Alanya'da da âdetli kadınların kırkı çıkmayan bebeği ziyaret etmesi hoş görülmez. Âdetli olan kadın bebeğe baktığında bebekte yaralar çıkacağına inanılır. Böyle bir durumda bebek, âdetli kadının ayakkabısı üzerinde kırklanır (Ünalın, 2021: 325). Bu uygulama temas büyüsüyle ilgilidir. Hastalık yapıcı kişi ve nesne, aynı nesneyle veya o kişiye ait bir eşyayla tedavi edilir. Büyünün dayanaklarından birini teşkil eden dokunma ve bulaşma yasası; "bir kez birbirine dokunmuş şeylerin fiziksel temas kesildikten sonra da uzaktan birbirini etkilemeye devam edeceği ilkesidir." (Frazer, 2004: 33). Burada bebeğin âdetli kadınla etkileşimi sonrasında yaşadığı rahatsızlık, kadının ayakkabısıyla bir bağ kurularak tedavi edilmeye çalışılmıştır. Anadolu'da bebeğin kırkı çıktıktan sonra bebeği görme âdeti vardır. Kırkı çıkan bebeğe elbiselerle

Özlem ÜNALAN

birlikte patikler, panduflar ve ilk adım ayakkabıları götürülür. Elazığ'da bebeğin yürüdüğü ilk ayakkabı, annesi tarafından saklanır (Sertkaya, 2012: 94).

Türk toplumunda ağlamanın hayır getirmeyeceğine inanılır. Özellikle çok ağlayan çocukların ölüm veya kötü bir haber getireceği düşünülür. Bu nedenle de çok ağlayan çocuğun ağızına babasının ayakkabısı ile vurulur. Bu şekilde karşılaşılabilecek bir felaket veya ölüm uzaklaştırılmaya çalışılır (Boratav, 1984: 158). Anadolu'nun genelinde yaygın olan uygulamalardan biri de yaramaz çocukların ayakkabıyla terbiye edilme anlayışıdır. Bununla ilgili olan ritüeller çeşitlilik gösterir fakat hepsinde amaç çok ağlayan veya yaramaz olan çocuğun kötü huyundan arındırılmasıdır. Üç veya dört yol ayrımında, cami önünde veya türbede; ezan ile sela arasında veya türbe ziyareti esnasında yaramaz olan çocuğun ağızına babasının ayakkabısının tersiyle üç kez vurulur (Topal, 2020: 215). Selçuklu'da sebepsiz ağlayan ve susmak bilmeyen çocuklar, küllük yere getirilip bir çuvala konulur ve babasının sağ ayakkabısıyla dövülür (Arıcı, 2018: 91). "Bu uygulamalarda uğursuzluğu ya da felaketi önlemek için hem susturucu hareketlerden yararlanılmakta hem de sözün uzaklaştırıcı, geri çevirici büyüsel kuvvetine başvurulmaktadır." (Örnek, 1966: 71). Burada özellikle babanın ayakkabısının kullanılması Türklerin ataerkil toplum anlayışından kaynaklanır. Türk aile yapısı içinde babanın koruyucu ve güçlü olmak gibi misyonları vardır. Baba dışında aynı amaç doğrultusunda özellikle ocakların ve türbe görevlilerinin de ayakkabı veya terlikleri kullanılır. Ayakkabı tersinin kullanılmasının iki sebebi vardır. Birinci sebebi ayakkabının yere gelmeyen, temiz tarafını çocuğun ağızına değdirme düşüncesidir. Majik özellik gösteren diğer sebebi ise eşyaların tersini kullanarak olayları ve durumları tersine çevirme anlayışıdır. Yani ayakkabının tersi kullanılarak çocuğunun kötü huyunun tersine dönmesi amaçlanır. Olumsuz durumu tersiyle olumluya çevirme pratiği Türk halk inanışlarında sıkça karşılaşılan bir uygulamadır.

Çocukla ilgili gerçekleştirilen törenlerden biri de sünnettir. Bandırma'da sünnet düğünü esnasında çocuğun ayakkabısı alınır ve çocuğun babasından bahşış talep edilir. Para alınmadan çocuğun ayakkabısı verilmez ve çocuk arabadan indirilmez (Işkın, 2020: 158). Doğumla ilgili inanış ve uygulamalarda hamile kadınların aşermesinden, doğumun kolay olmasına, doğum ve sonrasındaki süreçle ilgili birçok aşamada ayakkabıdan yararlanır. Ayakkabıyla ilgili inanışlar kırklama ve göbek bağı gibi başka inanışlarla da yakından ilgilidir. Ayrıca ayakkabı; bebek görmede, bebek mevlitlerinde, bebeğin ilk saç veya tırnağı kesildiğinde, sünnet düğünlerinde bebek veya çocuklara götürülecek hediyelerden biridir. Çocuğun doğumunda sonra da konuşamama, uyuyamama ve yürüyeme gibi problemleri ayakkabıyla çözülmeye

çalışılır. Çocukla ilgili bu tür hastalıklar halk hekimliğiyle ilgili bölümde anlatılacaktır.

1. 2. Evlilikle İlgili İnanışlarda Ayakkabı

Ayakkabı bazen bir lisan olur ve sembolik bir dil özelliği gösterir. Uzun uzun anlatılacak mevzular tek bir ayakkabıyla ifade edilebilir. Bu bağlamda Çankırı'da evlenme çağına gelen delikanlılar, annelerinin ayakkabılarını eşiğe çivileyerek evlenmek istediklerini bildirirler (Boratav, 1984: 165). Bunu gören anneler de komşu ve akrabalarından oğullarına kız bakmaya başlarlar. Bu âdet küçük farklılıklarla Anadolu'nun birçok yerinde görülür. Manisa'da evlenmek isteyen gençler, babalarının ayakkabılarına çivi çakarlar (Çakırçoban, 2021: 66). Giresun'da genç erkekler, ayakkabılarının ökçesine basıp yürüyerek evlenmek istediklerini belli ederler. (Melikoğlu, 2018: 405). Mardin'de de evlenmek isteyen genç kızlar, annelerinin ayakkabılarını giyerek bu isteklerini bildirirler (Nergiz, 2022: 81). Elazığ'da ise kız, erkek fark etmeksizin evlenme çağına gelen kişiler, evin kapısına ayakkabılarını mıhlar veya babalarının ayakkabılarına su doldururlar (Sertkaya, 2012: 116).

Evlenme isteği bildirmede ayakkabı sembolik bir dil özelliği gösterdiği gibi görücünün veya evlenme isteğinin reddedilmesinde de aynı işlevi görür. Afyonkarahisar'da görücü gidildiğinde kız, görücüyü beğenmemişse veya evlenmeyi istemiyorsa damat adayının annesinin ayakkabısının içine su doldurur. Bu şekilde gelin adayını bildirir. Bunu gören oğlan tarafının görücüleri de o kıza tekrardan görücü olarak gitmezler (Topal, 2020: 173). Benzer uygulama Adana'da da mevcuttur. Adana'da kızın evlenmeye gönlü yoksa kız, görücülerin ayakkabılarını ters çevirir (Şenesen, 2015: 217). Manavgat'ta da kız kendisini istemeye gelenler için olumlu düşünüyorsa onların ayakkabılarını çevirir eğer gönlü yoksa da ayakkabıları düzeltmez. Gelen görücüler kızın niyeti olup olmadığını böylece anlarlar (Şimşek, 2013: 21). Muğla Yatağan'da da genç kız nasibini geri çevirmemek ve işlerinin ters gitmesini önlemek için istemeye gelenlerin ayakkabılarını dışa doğru çevirmez (Eşmeli, 2006: 58).

Ayakkabı, evlenme âdetlerinde yalnızca evlenmeyi bildiren bir araç değildir. Evlenme âdetlerinin başından sonuna, etrafında çeşitli ritüellerin geliştiği nesnelere de biridir. Anadolu'da nişan ve düğün öncesinde alışverişe çıkılır. Bu alışverişte geline ve damada çeşitli kıyafetler, terlikler ve ayakkabılar alınır. Kız ve erkek tarafının yakınlarına verilmek üzere ayakkabı, terlik, iç çamaşırı, çorap,

Özlem ÜNALAN

namazla, vb. eşyalardan oluşan hediyelikler hazırlanır. Samsun Terme’de düğünlerde kız tarafının akrabalarına *kırk giyim ayakkabı* denilen kırk çift ayakkabı alma geleneği vardır (Yıldırım, 2019: 203). Ayakkabı ve terlik damat ve gelin bohçalarının olmazsa olmazlarındandır. Bayramlarda gelin ziyaret edildiğinde geline diğer elbiselerle birlikte bir çift ayakkabı götürülür. Bunlar aynı zamanda evlilik âdetleri çevresinde hediyeleşmenin birer örneğidir. Düğünlerde resmî nikâh kıyılırken damat veya gelinin birbirinin ayağına basması da günümüzde gelenek hâline gelen uygulamalardan biridir. Resmî nikâh yapılırken damat veya gelinden hangisi diğerinin ayağına önce basarsa evde onun sözünün geçeceğine inanılır. Bu nedenle de imzalar atıldıktan sonra gelin ve damat birbirinin ayağına basmak için fırsat kollar. Hatta nikâha katılan misafirler de bu konuda tezahüratta bulunurlar. Gelin ata bineceği zaman gelinin yengeleri, gelinin ayakkabılarını siler. Böylece gelin baştan ayağa temiz bir biçimde oğlan evine götürülür (Boratav, 1984: 85). Manisa’da gelinin kuşağını gelinin babası bağlarken ayakkabısını da gelinin abisi giydirir (Çakırçoban, 2021: 75). Bu geline duyulan sevginin ve hürmetin bir çeşit göstergesidir. Afyonkarahisar’da gelinin bastığı yerin bereketli olması için gelin evden çıkarken ayakkabısının içine para konulur (Topal, 2020: 188). Alanya’da bu paraya *uğur parası* adı verilir. Artvin’de ise gelinin ayakkabısının birine arpa, diğerine de para bırakılır. Bu ritüellerde bereketin sağlanması ayakkabı içine konulan parayla veya arpayla ilişkilendirilmiştir. Ayakkabı içine konulan para ve arpayla gelinin babasının evindeki bolluğu ve bereketi yeni evine götürmesi amaçlanır (Şenesen, 2015: 227). Ayakkabı bereketin yanı sıra kısmetin açılmasında da bir vasıtaadır. Mersin’de gelin ata bindirileceği zaman gelinin aile büyükleri toplanır ve erkek tarafından birisi onların ortasına bir erkek ayakkabısı koyar. Gelin sırasıyla aile büyüklerinin elini öper, onlar da ayakkabının içine para atarlar (Yanar, 2004: 70). Hakkâri, Bitlis ve Malatya’da kına yakılırken gelinin avucuna konulan para, ertesi günü gelinin eli açıldığında onun sağ ayakkabısının içine konulur (Kalafat, 2010: 318). Gelinin ayakkabısının altına evlenecek kızların isimlerinin yazılması ve ismi silinen ilk kızın, evlenecek ilk kişi olarak tasavvur edilmesi ayakkabı-kısmet ilişkisini ortaya koyan yaygın bir örnektir. Büyüsel özellik gösteren bu ritüelin menşesinde taklit büyüsü vardır. Diğer taraftan insanın alınının ve ayak tabanının geleceğe mesaj bildirme özelliği bulunur. Türk halk inanışlarına göre insanın gelecekte yaşayacakları onun alınına yazılır. Benzer düşünceden dolayı gelinin ayakkabısının altına isim yazma âdeti vardır. (Kalafat, 2007, C. VII: 49). Elazığ’da da gelinin ayakkabısının içine konulan parayı alan kişinin kısmetinin açılacağına inanılır (Kızılaslan, 2019: 38). Benzer inanış Mardin Midyat’ta

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

da mevcuttur. Midyat'ta da evlenmek isteyen kişiler, gelinin ayakkabısı içine konulan bozuk parayı alarak yanlarında taşırlar (Uygur, 2008: 51). Ayakkabı ve parayla ilişkili bu uygulamalarda gelinin bolluk ve bereket içinde yaşaması, geçim sıkıntısı çekmemesi ve yokluk görmemesi temenni edilir. Mersin'de ise gelin, oğlan evine alınmadan önce gelinin ayakkabısının altına yağ veya bal sürülür (Kalaycı Durdu, 2006: 111). Bu ritüelle; gelinin tatlı dilli ve yumuşak huylu olması, huzurlu ve refah içinde geçinmesi ve evliliği süresince herhangi bir anlaşmazlık yaşamaması arzu edilir. Bingöl'de gelin, damat evine getirildiğinde oğlan tarafından biri gelinin ayakkabısının altına bir altın koyar. Bu ritüel, yapılmadığı sürece gelin arabadan inmez (Irmak, 2016: 125).

Düğünlerde ayakkabıyla ilgili yapılan âdetlerden biri de ayakkabı saklama geleneğidir. Anadolu'da düğünlerinde bilhassa damadın ayakkabısını saklanır. Damat, ayakkabısını saklayana para veya bir hediye vermeden ayakkabısını alamaz (Başak, 2021: 50). Samsun Terme'de düğünden bir hafta sonra gelin ve damat kız evine *yedilik* adı verilen ziyarete giderler. Bu ziyaret esnasında damadın ayakkabıları saklanır ve damat ayakkabılarını almak için saklayan kişiye bahşiş vermek durumundadır (Yıldırım, 2019: 256). Bayburt'ta da kız alınmaya gidildiğinde gelinin akrabaları bahşiş alabilmek için kayınbabanın ayakkabılarını saklarlar (Yıldızoğlu, 2019: 125). Şırnak'ta gelin arabası kız evinin önüne geldiğinde kız evinden biri gelinin ayakkabısının tekini alarak damada götürür. Damat bunun karşılığında ayakkabıyı getiren kişiye bahşiş verir ve ayakkabıyı tekrar geline gönderir. Aynı şekilde başka biri de damadın ayakkabısının tekini alıp geline verir. Gelin de ayakkabıyı getiren kişiye bahşiş vererek ayakkabıyı damada geri yollar (Karakaş, 2020: 51).

Bandırma'da gelinin ayakkabısı bir tür haberleşme aracı olarak görülür. Gelin arabasının önü damadın sağdıçları tarafından kesilir ve gelinin ayakkabıları alınır. Sağdıçlar gelinin ayakkabısını etraftaki kalabalığa göstererek gelinin geldiğini bildirirler. Müjdeli haberi alan damat, sağdıçlara harçlık vererek onlardan gelinin ayakkabısını geri alır (Işkın, 2020: 166).

Evlilikle ilgili âdetlerde ayakkabının kullanımı görücülük ve evlenmeye niyetten düğünün sonuna kadar yapılan pek çok uygulamada karşımıza çıkar. Giresun'da da gelin, oğlan evine indirildiğinde gelinin ayakkabısını kayınvalidesi çıkarır (Melikoğlu, 2018: 60). Böylece en baştan gelin kaynana ilişkisinin güzel ve sağlam olması temenni edilir. Manavgat'ta da gelin eve indirilirken gelinin ayakkabılarına *tongurak* adı verilen tunçtan yapılmış ziller takılır. Bu şekilde kötü

Özlem ÜNALAN

ruhlar korkutularak onların şerrinden uzak, sağlıklı bir evlilik ve çocuklar dlenir. Ayrıca bu ritüelde kullanılan tunç madeni, tıpkı demir ve bakır madeni gibi Türk mitolojisinde gücün ve sağlamlılığın simgesi olarak kullanılır. Onların bu özelliklerinden esinlenerek ailenin de kötü varlıklara ve çeşitli etkenlere karşı güçlü olması amaçlanır (Şimşek, 2013: 332). Samsun'da gelinin baba evinde gözünün kalmaması ve yeni evini benimsemesi düşüncesiyle gelin, düğünden bir hafta sonra babasının evine gidererek eski elbiselerini ve ayakkabılarını alır (Şişman, 2001: 459). Evlilikle ilgili inanış ve uygulamalarda ayakkabının kullanımı gençlerin evlenme istediğini bildirmeden düğünün sonuna varıncaya kadar evlilikle ilgili pek çok aşamada karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ayakkabı evde kalanların kısmetini açmada, bereketi artırmada ve bireyler arasındaki iletişimi sağlamada önemli bir fonksiyon üstlenir. Bunların yanı sıra ayakkabı ve terlik; sözde, nişanda, düğün ve sonrasında geline ve damada verilen hediyelerden biridir. Gelin ve damat bohçalarının olmazsa olmazlarındandır. Ayrıca evlenme âdetlerinde ayakkabı etrafında gelişen inanışlar; başka inanışlarla ve uygulamalarla da bütünleşmiş durumdadır ve bunların bir kısmı büyüsel bir özellik gösterir.

1. 3. Ölümle İlgili İnanışlarda Ayakkabı

Ölümle ilgili inanışlarda ayakkabıyla ilgili hususlar hem ölümle ilgili belirtilerde hem de ölümden sonra gerçekleştirilen ritüellerde karşımıza çıkar. Erzurum'da evden birinin ayakkabısının kaybolması evden ölü çıkacağına işaret olarak görülür (Başar, 1972: 247). Ayrıca Erzurum'da baykuş ve köpek sesi, ölüm belirtisi olarak düşünülür. Evin önünde baykuş öttüğünde veya köpek havladığında herhangi bir kişinin ayakkabıları ters çevrilerek durum önlenmeye çalışılır (Açar Güney, 2015: 96). Aynı şekilde Bayburt'ta da köpek uluduğunda cenaze olmaması için ayakkabılar ters çevrilir (Yıldızoğlu, 2019: 161). Bazı şehirlerde de ters dönen ayakkabılar hayra yorulmaz ve ölüm belirtisi olarak sayılır. Bu nedenle ters dönen ayakkabılar hemen düzeltilir (Aydınöğlü, 2005: 84). Mersin yörükleri, ayakkabı ters döndüğünde evden cenaze çıkacağına inanır. Bu durumla karşılaşıldığında da ayakkabı üç kere ters çevrilir ve altına tükürülerek *başını ye*, denilir (İncir, 2011: 52). Bu ritüel, tersine çevirme büyüünün bir örneğidir. Tersine çevirme büyüü, "birtakım dinamik ve mistik kuvvetle yüklü olduğuna inanılan bir olayın, bir hareketin tersine döneceği, zıttı bir durum sergileyeceği inancıdır." Bu tür büyüler olumlu bir nitelik taşıdığına benzeme ve taklit büyüü gibi sempatik büyü grubu içinde değerlendirilebilir. Zıtlık çağrışımına dayanan tersine çevirme büyülerinde bir şeyin zıttı ile tedavisi amaçlanır (Taş, 2019: 371, 382).

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

Ölümlle ilgili inanışlarda ayakkabının yeri rüyalara da yansımıştır. Niğde’de cuma günleri ölümlerin, ölü sahiplerinin rüyasına gireceğine ve ihtiyaçlarını bildireceğine inanılır. Rüyada ölüyü ayakkabısız ve çıplak görmek, ölümlün hayra ihtiyaç duyduğuna yorumlanır ve ölü için fakirlere ayakkabı, elbise verilmesi gerektiği düşünülür (Boratav, 1984: 201). Mardin Kızıltepe’de de rüyada ayakkabı kaybetmek aile içinden birinin öleceğine işaret sayılır. Ayrıca rüyada ayakkabı görenin bir sıkıntıya gireceği söylenir (Nergiz, 2022: 194). Elazığ’da rüyada siyah ayakkabı görmek, ölümlle belirti olarak görülür (Sertkaya, 2012: 155). Erzurum’da ise rüyada ayakkabı kaybetmenin ölümlle sebep olacağı düşünülür (Açar Güney, 2015: 97). İzmir Tire’de ayakkabı bulmak sıkıntıya girmek; ayakkabı kaybetmek, feraha ermek olarak yorumlanır. Ayakkabısını kaybedenin öleceği varsayılır (Aydınöğlü, 2005: 84). Mersin’de ayakkabının kaybedilmesi eşlerden birinin öleceğine yorumlanır (İncir, 2011: 53).

Ayakkabıyla ilgili inanış ve uygulamalar cenaze merasimlerinde de görülmektedir. Cenaze evden çıkarıldıktan veya defnedildikten sonra merhumun ayakkabıları kapının önüne bırakılır (Başak, 2021: 59). Bu, evden cenaze çıktığını ve ayakkabı sahibinin vefat edip o evden gittiğini gösterir. Ölümlün ayakkabıları ters çevrilip akşamdan eşik dışına konulmazsa mevtanın o gece geleceğine inanılır (Kalafat, 2010: 432). Ölümlün ayakkabıları kapının önüne konularak ruhun evle olan irtibatını kesilir ve ruhun eve geri dönüşünü önlenir (Araz, 1995: 121). Merhumun ruhuna *burada sana ait hiçbir şey kalmadı, bundan böyle buraya gelme* mesajı iletilmek istenir. Samsun’da ölümlerin geceleri mezarlarından çıkarak gezdiklerine inanılır. Bu nedenle de merhum defnedildikten sonra, gece olmadan ayakkabıları dışarı atılır. Böylece ölümlün gezmesine kolaylık sağlanır (Şişman, 2001: 463). Aydın’da taziyeye gidenlerin ayakkabıları düzeltilmez, düzeltilirse başka birinin öleceğine inanılır (Kabak, 2011: 59). Aynı uygulama Diyarbakır’da da mevcuttur (Karakaş, 2020: 229). İslamiyet öncesine dayanan bu inanış ve uygulamaların en önemli sebebi, kara iyelerin insana musallat olmasını önlemektir. Diğer taraftan bu ayakkabılar vefat eden kişi için yapılacak bir hayır niteliği taşır. Ölümlün kıyafetleriyle birlikte ayakkabıları fakirlere verilerek ölümlün ruhu rahatlatılmaya çalışılır. Siirt’te ve Diyarbakır’da vefat eden kişinin ayakkabısı ihtiyaç sahibi bir kişinin alması için kapı önüne bırakılır (Karakaş, 2020: 59). Anadolu Türk folklorunda ayakkabının duruş şekli ve yönü bir ölüm belirtisi olarak görülmüştür. Eşi kaybedilen, ters dönen veya ters giyilen ayakkabı iyi karşılanmamış ve bu durum birinin vefat edeceğine işaret olarak yorumlanmıştır. Diğer taraftan ölüm getireceğine inanılan karga, baykuş, köpek vb. hayvan seslerine

karşı da ters ayakkabıdan yararlanılmıştır. Ayakkabının ölümle ilgili inanışlarda kullanımı aynı zamanda sembolik bir ifade yoludur. Evin önüne konulan ayakkabı evden birinin öldüğünü gösterir. Bu gören ihtiyaç sahibi kişiler, bu ayakkabıyı alarak hem ölü için yapılan hayra katkı sağlarlar hem de evin etrafında olduğuna inanılan ruhun evden uzaklaşmasına vesile olurlar.

2. Halk Hekimliği Uygulamalarında Ayakkabı

Ayakkabı halk hekimliği uygulamalarında çoğunlukla büyüsel tedavi yöntemleri doğrultusunda kullanılır ve bu uygulamalar *ocak*, *hoca* veya *halk hekimi* adı verilen kişiler tarafından yapılır. Ayakkabıdan genellikle kadın ve çocuk hastalıklarının tedavisinde yararlanır. Özellikle çocuğu olmayan kadınların hamile kalabilmesi için benzeme veya temas büyüüne başvurulur. Anadolu'nun bazı yerlerinde kısır kadınların kapısının önüne erkek ayakkabısı konulur. Majik özellik gösteren bu ritüelle kadının çocuk sahibi olması arzu edilir. Ayrıca kısır kadınların tedavisinde büyüsel işlemlerin yanı sıra gerçekçi işlemlere de başvurulur ve kadının hamile kalması için gerçekçi ve büyüsel yöntem bir arada uygulanır. Bu tür tedavilerde, tedavi esnasında ayakkabıyla birlikte başka nesnelere de kullanılır. Adana'da ve Elazığ'da çocuğu olmayan kadınlar, yedi cins kır çiçeğinin kaynatılıp içine ayna, makas ve eski ayakkabının atıldığı maydanoz serpilmiş süt buğusuna oturtulurlar (Boratav,1984: 145). Bu uygulama çeşitli otların kaynatılıp maydanoz serpilmesiyle gerçekleştirilen bir tedavi olduğu için gerçekçi bir özellik gösterir. Diğer taraftan bu tedavide ayna, makas ve eski ayakkabı gibi nesnelere kullanımı tedaviyi büyüsel bir tedavi hâline getirmiştir. Dolayısıyla çocuğun olması için yapılan bu uygulama hem gerçekçi hem büyüsel tedavi yöntemine bir örnek teşkil eder. Tosya'da çocukları ölen kadınlar, çocuklarının yaşaması için en yaşlı kişinin ayakkabısını çocuklarına giydirirler (Karabüber, 2017: 63). Böylece en yaşlı kişinin seçilerek çocuğun yaşaması ve uzun ömürlü olması dilenir. Yaşlı kişinin ayakkabısı çocuğa giydirilerek temas büyüü gerçekleştirilir.

Ayakkabı; çocukların yürüyememe, uyuyamama, konuşamama, salya çıkarma vb. rahatsızlarında tedavinin bir parçasını ihtiva eder. Mardin Kızıltepe'de çocuklardaki salya problemini ortadan kaldırmak için çocuğun dayısının ayakkabısı, çocuğun çenesine yavaşça vurulur. Yapılan bu uygulama ile çocuğun ağızından akan salyanın kesileceği düşünülür (Nergiz, 2022: 65). Bu uygulamanın bir benzeri Samsun'da da vardır. Samsun'da ağız kokan bebeklere dayısının ayakkabısından su içirilir. Ayrıca ağız akan çocuğun ayağına ve ağızına dayısının ayakkabısıyla vurulur

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

(Şişman, 2001: 448). Tekirdağ'da çocuklardaki uykusuzluk problemini ortadan kaldırmak için öncelikle bir evin üzerinden ayakkabı atılır. Daha sonra o ayakkabıya üç kez üflenir ve ayakkabı toprağa gömülür (URL-2).

Çocuğun ağzına babasının ayakkabısıyla vurma ritüeli yaramaz veya sürekli ağlayan çocukların yanı sıra konuşamayan çocuklara da uygulanır. Uşak'ta çocuklar konuşmadığında cuma günü sela ile ezan vakti arası çocuğun ağzına babasının sağ ayakkabısıyla vurulur. (Başak, 2021: 29). Bazı yörelerde de üst üste üç cuma çocukların ağzına babalarının ayakkabılarıyla dokundurulur. Ardanuç'ta bu ritüel dayının ayakkabısıyla gerçekleştirilir. Konuşamayan çocuklara dayısının ayakkabısının altı yalattır (Erten, 2020: 25).

Rize'de yürümesi geciken çocuklara *dayı bastonu* adı verilen bir ritüel uygulanır. Çocuğun dayısı eve geldiğinde çocuğa dayısının ayakkabısından su içirilir. Sonra da çocuk dayısının omuzlarına oturtulur (Sinoğlu, 2017: 112). Safranbolu'da da sık sık düşen çocukların ayaklarına çarşamba günleri bir ip bağlanır. Bu ip ve çocuğun eski ayakkabısı kapı eşiğinde kesilir (Gümüş, 2022: 121).

Çorum'da felçli hastalar felç ocağına götürülür. Burada ocaklı kişi yeşil bir bez içine sarılan ayakkabıyı hastanın vücudunda dolaştırır. Ayrıca felçli hastalar yörenin evlilerinden olan ve Şih Çoban'dan kaldığı iddia edilen ayakkabıyla sıvazlanırlar (Tozlu, 2017: 80, 96). Bir tür parpılama özelliği gösteren bu uygulamalar, Türk halk hekimliğinde kullanılan tedavi yöntemlerinden birini teşkil etmektedir. Ayrıca felçli hastaların tedavisinde ayakkabı kullanılarak yürümeyi temsil eden ayakkabının bu özelliğinden faydalanılmak istenir, bu durum taklit büyüünün bir örneğini teşkil eder. Diğer taraftan Şih Çoban'dan kaldığı iddia edilen ayakkabıyla parpılama işleminin yapılması da temas büyüüyle açıklanabilir. Benzer uygulama Batman'a bağlı Mirzabey Köyü'nde de yapılır. Burada yaşamış bir âlime ait olduğu söylenen bir ayakkabı felç geçirmiş hastaların tedavisinde kullanılır. Ayakkabı hastanın felç bölgesine, eline ve yüzüne sürülür. Ayrıca ayakkabı içine konulan su hastaya içirilir. Şırnak'ın Uludere İlçesi'nde de yüz felci geçiren hastalar Nuriye Ana türbesine götürülür. Türbe görevlisi kişi, Nuriye Ana'dan geriye kalan ve eşi olmayan terliği hastanın çenesine üç kez vurur. Hasta şifa buluncaya kadar bu ritüel uygulanır (Karakaş, 2020: 229-230).

Afyon'un Dinar İlçesi'nde de yüz felci geçiren kişilerin ağzına hastanın ayakkabısıyla üç kez vurulur. Çocukların yüz felci geçirdiği durumunda da babasının ayakkabısı çocukların ağzına üç kez dokundurulur (Baştürk Soydemir, 2019: 73-74).

Özlem ÜNALAN

Manisa'da ise yüz titremesi rahatsızlığını tedavi etmek için titreyen yerin üzerine, üçer tane İhlas ve Fatiha okunur ve ayakkabıyla üç kez vurulur (Çakırçoban, 2021: 114). Bu ritüelde üç kez vurma eylemi ritüelin bir parçasını oluşturur. Üç rakamı tıpkı bir, yedi, dokuz ve kırk gibi formel rakamdır ve Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Alanya'da sürekli hastalanan, işleri rast gitmeyen, kısmeti kapalı olan kişileri *kırklama geleneği* vardır. Kırklama işlemi ocaklar tarafından yapılır. Ocaklı kadın *delikli* adı verilen bir tür kevgir içine tavuk kemiği, mezar toprağı, ılgın otu ve ayakkabı koyar. Kırklama işlemi sonunda ayakkabıyı hastanın sağ ve sol yanağına hafifçe dokundurur (Ünalın, 2021: 112).

Konya'da basur hastalığını tedavi etmek için eski kösele ayakkabı bir tencerede kaynatılır ve hasta onun buğusuna oturtulur (Çevik, 2008: 46). Gerçekçi bir özellik gösteren bu uygulama da ayakkabı içindeki çeşitli maddelerin suda çözülerek ilgili rahatsızlığı tedavi etmesi amaçlanır. Ayakkabının halk hekimliğinde kullanımıyla ilgili yapılan tespitlerde, ayakkabının çoğunlukla büyüsel tedavi yöntemleri doğrultusunda kullanıldığı görülür. Evliya, ocak gibi halkın nazarında kutsal bir kimliğe büründürülen kişilerin ayakkabıları çeşitli hastaların tedavisinde yarar sağlar. Ayrıca baba, dayı gibi neslin devamında önemli bir rol oynayan kişilerin ayakkabıları da tedavinin bir parçasının oluşturur. Ayakkabı kişinin ağzına, çenesine veya vücudundaki hastalıklı olan bölgeye vurularak veya sürülerek hasta tedavi edilir. Ayakkabıyla ilgili halk hekimliği uygulamaları genellikle türbelerde, ocakların evlerinde, mezarlıklarda veya camilerde gerçekleştirilir.

3. Nazarla İlgili İnanışlarda Ayakkabı

Anadolu'da ayakkabının nazarı kestiğine dair bir inanış mevcuttur. Bu nedenle de nazarla ilgili pratiklerde ayakkabıdan çeşitli şekillerde yararlanılır. Ayrıca ayakkabı şekliyle, rengiyle ve kullanılan malzemeleri itibariyle, insanların dikkatini çeken nesnelere biridir. Evler, bahçeler ve araçlar ayakkabılardan yapılmış nazarlıklarla veya ayakkabı şekilli nazar boncuklarıyla korunmaya çalışılır. Denizli'de evleri nazardan korunmak için kapı üzerlerine küçük ayakkabılardan yapılmış nazarlıklar yerleştirilir (Türktaş, 2016: 410). Elazığ'da yeni evi nazardan korumak için evin temelinde eski ayakkabı atılır (Kalafat, 2010: 84). Mardin Kızıltepe'de arabaları nazardan korumak için arabanın dikiz aynasına bir çift bebek ayakkabısı asılır (Nergiz, 2022, s.176). İzmir Tire'de tarlaları ve bahçeleri nazardan korumak için buralara bebek ayakkabısı bağlanır (Aydınöglü, 2005: 29, 41). Mardin Kızıltepe'de evleri nazardan

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

korumak için evin köşelerine ayakkabı konulur. Ayrıca araba vb. araçları nazardan muhafaza etmek için araçların altına ayakkabı asılır (Karakaş, 2020: 184).

Ayakkabı nazardan korunmak için tedbir niteliğinde kullanılan nesnelere biri olmasının yanı sıra, nazarı tedavi etmek ve nazardan arındırmak için de yararlanılan ürünlerden biridir. Ergani’de nazar değen kişinin elbisesinden koparılan kumaş parçası, nazar değen kişinin ayakkabısının altında yakılır (Uçak, 2007: 100). Afyonkarahisar’da birinin nazarı değdiğinde nazar değdiren kişinin ayakkabısının içine su doldurulur ve bu su, nazar değen kişiye içirilir. Benzer şekilde nazar değdiren kişinin ayakkabısının altından bir parça toprak alınır ve bu toprak suyla karıştırılarak nazar değen hastaya içmesi için verilir. Ayrıca nazar değen kişinin ayakkabısının altından toz alınıp nazar değen kişinin ağzına sürülür (Topal, 2020: 211-212, 250). Bu uygulamanın bir benzeri Adana’da da vardır. Adana’da nazar değdirdiği düşünülen kişinin ayakkabısı bir iple ölçülür. Daha sonra ip yakılarak oluşan duman nazar değen kişiye koklatılır. Bu şekilde kişinin nazardan kurtulacağına inanılır (Şenesen, 2015: 443). Safranbolu’da nazar değen kişi biliniyorsa nazar değen kişinin ayakkabısına çivi çakılır veya ayakkabısı delinir (Gümüş, 2022: 103). Nazar değdiren kişinin haberi olmadan onun ayakkabısından bir parça alarak bunun yakılması ve dumanıyla hastanın tütsülenmesi Anadolu’da karşılaşılan en yaygın nazar tedavilerinden biridir. Temas büyüünün bir örneğini teşkil eden bu uygulamalarda; parça ile bütün arasında ilişki kurularak, parçaya verilen zararın bütününe de zarar vereceği düşünülmekte ve nazarın tesiri ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır (Örnek, 1966: 37).

Gaziantep’te kurşun dökmede kullanılacak eleğin içine tuz, makas, ekmek ve toplu iğneyle birlikte ayakkabı konulur. Nazarı etkisiz hâle getirmek için ayakkabının altına *kirmen* şekli verilmiş katran sürülür (Şahin, 2011: 58-59). Benzer işlem Antalya Akseki’de kalay dökerek yapılır. Bir miktar toprak, bıçak, soğan, tarak ve hastaya ait ayakkabı bir kalburun içine konulur. Kalbur hastanın başının üzerine tutulur. Bir taraftan da bir tencerede kalay eritilir. Ocaklı kişi, erittiği kalayı kalburun üzerine getirerek su dolu kabın içine döker. Bu esnada birtakım dualar okur ve bu işlemi üç kez tekrarlar (Yüksel, 1968: 4688).

Manavgat’ta nazarın etkisini yok etmek için herhangi bir yatırdan ve mezardan alınan bir miktar toprak, nazar değen kişiye bildirilmeden onun ayakkabısının içine atılır (Şimşek, 2013: 401). Konya’da *isabete uğramış* yani nazar değmiş çocukların yüzüne cuma günü, kuşluk vakti, üç kez babasının ayakkabısıyla vurulur (Gündüz, 1988: 36). Anadolu’da ayakkabı; bireyleri, araçları, evleri ve bahçeleri nazardan

korumada kullanıldığı gibi özellikle kişileri nazardan arındırmada da önemli bir rol üstlenir. Ayakkabı şeklindeki kapı süsleri ve nazarlıklar nazardan korunmak için birçok yerde kullanılır. Ayrıca kurşun dökme vb. nazar için yapılan ritüellerde ayakkabıdan da yararlanır.

4. Diğer Halk İnanışlarında Ayakkabı

Ayakkabının, geçiş dönemleriyle, halk hekimliğiyle ve nazarla ilgili inanışların dışında bu gruplara dâhil olmayan halk inanışları çerçevesinde değerlendirilebilecek başka işlevleri de vardır. Bu inanışlar kendi içinde çeşitlilik gösterir. Kızıltepe’de istenmeyen misafirin ayakkabısının içine tuz konulursa onun yakın zamanda kalkacağına inanılır (Nergiz, 2022: 96). Bazı şehirlerde misafir uzun süre oturduğunda bir kâğıdın içine el değdirmeden tuz ve karabiber konularak misafirin ayakkabısına üflenir. Çok geçmeden misafir kalkmak ister ve o kalkmadan ayakkabısı temizlenir. Temas büyüğü yöntemi kullanılarak yapılan bu büyü aynı zamanda bir kara büyü örneğidir. (Erdal, 2019: 137). Benzer uygulama Nevşehir Derinkuyu’da başka bir amaç için gerçekleştirilir. Uzun süre eve gelmeyen birisinin eve dönmesi için o kişinin ayakkabısının içine tuz atılır (Kabak, 2011: 115). Bu ritüellerde dönmek ve gitmek eylemleri ayaklarla ve dolayısıyla ayakkabıyla yapılacağı için bu ilişkiden dolayı istenen veya istenmeyen kişilerin ayakkabısının içine tuz konulur. Burada tuz büyüsel bir özellik gösterir. Tuzun kötü ruhlara karşı bir tür tılsım olduğuna inanılır, kişileri ve evleri kötü ruhlardan koruduğu düşünülür (Rhodes, 2012: 109). Ayrıca tuz, çeşitli muska ve tılsımlarla da bir arada kullanılır. İkinci ritüelde tuz ayakkabıyla birlikte kullanılarak bir tür bağlama büyüğü sağlanmaya çalışılır. Ayakkabının bağlama büyüğü yoluyla kullanıldığı önemli örneklerden biri de bir kişiyi kendine bağlamak ve âşık etmek biçiminde görülür. Alanya’da karşılıksız seven biri, karşılık bulmak için sevdiğini tanıyan biri vasıtasıyla sevdiğinin saçının telini alır, onu yakar ve külünü de sevdiğinin ayakkabısının içine koydurur. Böylece sevgisine karşılık bulacağına inanır (Yetkin, t.y.: 100). Ayakkabıyla ilgili inanışlar zaman zaman dinî bir kimliğe büründürülmeye çalışılmıştır. Türk halk inanışlarının bir kısmında olduğu gibi ayakkabıyla ilgili inanışlarda da İslamiyet’in etkisi olmuştur. Çorum’da camiye gelen cemaatin ayakkabılarından düz çevrilenlerin cennete gideceğine ters çevrilenlerin ise cehenneme gideceğine inanılır (Tozlu, 2017: 91). Derinkuyu halk inanışları arasında ömrü boyunca bir fakire bir çift ayakkabı vermeyen birinin öteki dünyaya çıplak ayakla gireceğine dair bir inanış vardır. Yapılacak işlerin ve atılacak adımların hayır getirmesi için önce sağ ayakkabı giyilir (Kabak, 2011: 55, 148). Bu uygulama İslamiyet’e bağlı olarak gelişen ve sünnet olarak görülen bir uygulamadır. Konya Selçuklu’da da

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

görülen bu ritüel burada farklı bir biçimde yorumlanır. Ayakkabı giyerken sağ ayakla başlayanın ayakkabısının eskimeyeceğine inanılır (Arıcı, 2018: 107).

Bir konuda fikir beyan ederken bir anlaşmazlık yaşandığında ayakkabılar üst üste atılır ve kimin ayakkabısı üstte olursa o kişinin sözüne itibar edilir. Bir tür fal özelliği gösteren bu uygulama bireyler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini sağlar. Ayrıca Adana’da ayakkabı uçlarının birbirine bakacak şekilde bırakılması ayakkabı sahibi hakkında dedikodu çıkacağını gösterir (Şenesen, 2015: 565). Burada ayakkabının şekli kişilerin, geleceğe dair ön görüde bulunmasını sağlamıştır.

Ayakkabı bolluk, bereketle ve uğurla ilgili inanışlarda da mevcuttur. İki eşli bir adamın ayakkabısı alınır, “bolluk ve bereket olsun” denilerek köy ve mahalle içinde gezdirilir (Okuşluk Şenesen, 2011: 212). Burada özellikle iki eşli adamın ayakkabısı seçilerek dolaylı yoldan bir benzetmede bulunulur. Ayrıca rüyada ayakkabı görmek bazı yörelerde kıtlığa delalettir. Rüyasında ayakkabı gören kişinin, maddi ve manevi sıkıntılarla karşılaşacağı düşünülür (Gönenç, 2011: 28). İzmir Tire’de eve uğur getirmesi için evin girişine ilk çocuğun ayakkabısı asılır (Aydınoglu, 2005: 29, 41). Siirt’te de ayakkabıyla eve girmek doğru karşılanmaz. Ayakkabıyla eve girildiğinde dışarının bereketsizliğinin eve geleceği düşünülür (Karakaş, 2020: 230).

Ayakkabı yağmur yağdırma ritüellerinin de bir parçasını oluşturur. Anadolu’nun birçok yerinde yağmur yağdırmak için su kaynaklarına ayakkabı atılır. Burada yağmurun yağmaması kötü ruhlara bağlanır. Ayakkabıyla kötü ruhların korkutularak yağmurun yağdırılması amaçlanır. Ayrıca yağmurun yağması için çok eşli erkeklerin ayakkabıları ıslatılır (Acıpayamlı, 1963: 6-7). Bu durum da toplumda erkeğin çok eşli olmasının o kişinin bereketli olarak algılanmasından kaynaklanır.

Ayakkabıyla ilgili inanışlar geçmişten günümüze devam ettiği gibi modernleşmenin ve yeni yaşam tarzının etkisiyle değişmektedir. Zaman zaman da yeni inanışlar ortaya çıkmaktadır. Kıyafet ve ayakkabıların bayramlık olarak alınıp yatağın başucuna özenle konulması unutulmaya başlamışken günümüzde, özellikle gençler arasında, *hayırlı olsun* veya *ilk sifteh* sözleriyle yeni ayakkabıya basılması ise yaygınlık kazanmıştır.

Sonuç

İnsanoğlu var olduğu ilk çağlardan itibaren çevresindeki olayları, hastalıkları, başlarına gelen çeşitli hadiseleri anlamlandırmak ve bunların sebeplerini belirlemek için çeşitli yollara başvurmuştur. Bu da belli nesnelere etrafında inanışların oluşmasına

Özlem ÜNALAN

neden olmuştur. Ayakkabı da söz konusu bu nesnelere biridir. Yüzyıllar boyunca insanın giyinme ihtiyacının bir parçasını oluşturan ayakkabı, zamanla kültürel bir ürün hâline gelmiştir. Doğum, evlilik ve ölüm geleneklerinin her safhasında ayakkabı yer alır. Ayakkabı kısır kadınların çocuğu olmasında, doğumu zor olan kadınların kolay doğum yapmasında kullanılan bir nesnedir. Çok ağlayan, yürüyemeyen, konuşamayan çocukların da tedavisindeki önemli araçlardan biridir. Doğum ve evlilik geleneklerinde kişilere alınacak bir hediye, statüyü veya medeni hâli yansıtan bir imge, nazardan koruyan ve nazarı yok eden bir araçtır.

Anadolu sahasında ayakkabının çok farklı işlevlerinden söz edilebilir. Bazı hastalıklar ayakkabı kullanarak tedavi edilmeye çalışılır. Uğur ve uğursuzlukla ilgili inanışlarda, kısmeti açmak için yapılan uygulamalarda, bereket ve misafirlerle ilgili ritüellerde ayakkabıya yer verilir. Ayakkabıyla ilgili yapılan uygulamaların bir kısmı benzeme (taklit) bir kısmı ise temas ve tersine çevirme büyüyle açıklanabilir. Bu yönüyle ayakkabıyla ilgili inanış ve uygulamaların geçmişi İslamiyet öncesi inanç sistemine dayandırılabilir. Ayrıca ayakkabı çevresinde gelişen bazı inanışlarda ve ayakkabı kullanılarak yapılan ritüellerde, İslami kültürün etkisinden de söz edilebilir. Çalışma çerçevesinde görülmüştür ki ayakkabıyla ilgili sözü edilen inanışlar ve uygulamalar, geçmişten günümüze Anadolu coğrafyasında varlığını sürdürmektedir. Bugün tertip edilen en modern nikâhlarda bile çiftlerin birbirlerinin ayakkabılarına basma yarışı veya gençlerin birbirlerinin yeni ayakkabılarına basma eylemi, ayakkabıyla ilgili inanışların devam ettiğini ve yeni inanışlar ortaya çıktığını göstermesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, Orhan. 1961. *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Acıpayamlı, Orhan. 1963. “Türkiye’de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metot’la İncelenmesi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XXI, S.1-2, 1-39.
- Açar Güney, Saliha. 2015. *Erzurum’da Kadınla İlgili Halk İnanışları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Araz, Rıfat. 1995. *Harput’ta Eski Türk İnanışları ve Halk Hekimliği*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

- Arıcı, Betül. 2018. *Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanışları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydinoğlu, Burcu. 2005. *Tire Merkezinde Halk İnanışları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydinoğlu, Gülali. 1968. "Posof'ta Düğün Adetleri". *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Y.19, C. 11, İstanbul, 5084.
- Başak, Vildan. 2021. *Uşak ve Çevresi Halk İnanışları ve Bu İnanışların Dinler Tarihi Açısında Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak: Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Başar, Zeki. 1972. *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Baştürk Soydemir, Hatice. 2019. *Dinar Çevresinde Halk Hekimliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boratav, Pertev Naili. 1984. *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çakırçoban, Mehmet. 2021. *Manisa İli, Demirci İlçesi Ayvaalanı Köyü Monografisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çevik, Bülent. 2008. *Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoruhlu, Yaşar. 2003. "Orta ve İç Asya'da Kazı ve Araştırmalarda Elde Edilen Materyallere Göre Erken Devir Türklerinde Çizme". *Ayakkabı Kitabı*. (Ed. Emine Görsoy Naskali), İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Diş, Yusuf. 2019. *Erzurum İli Horasan İlçesinde Halk Hekimliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Duman, Esmâ. 2020. *Çorum İli Gökdere Köyü Folklor Monografisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Erdal, Cafer. 2019. *Türk Kültüründe Büyüler (Konya Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özlem ÜNALAN

- Erten, Rifai. 2020. *Türk Halk İnanışlarında Şifa*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eşmeli, İsmet. 2006. *Muğla-Yatağan ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Frazer, James George. 2004. *Altın Dal (Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma)*. (Çev. Mehmet H. Doğan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınlar.
- Gönenç, Alpaslan. 2011. *Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüş, Yasemin. 2022. *Safranbolu İlçesi Doğum Gelenekleri ve Çocukluk Çağı Uygulamaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Gündüz, İbrahim. 1988. *Karapınar Folkloru*. Konya: Karapınarlılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları.
- Irmak, Yılmaz. 2016. "Doğumdan Ölüme Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Y. 6, 6(11), 113-132.
- Işkın, Mustafa. 2020. *Bandırma ve Çevresinde Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İmre, H. Meryem. 2016. "Tarihsel Gelişim İçerisinde İnsan, Moda, Ayakkabı İlişkisi". *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 2(1), 189-204.
- İncir, Ayşe. 2011. *Mersin Yörüklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili İnanışların Mukayeseli Araştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kabak, Turgay. 2011. *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalafat, Yaşar. 1999. "Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti." *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*. İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayınları, 239-277.

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

- Kalafat, Yaşar. 2007. *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, C. I-X. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Yaşar. 2010. *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalaycı Durdu, Bircan. 2006. "Marmaris, Ortaca, Köyceğiz ve Ula'da Geçmişten Günümüze Tahtacı Türkmenler Arasında Evlilikle İlgili Gelenekler". *Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü Üzerine Makaleler)*. (Haz. Ali Abbas Çınar), Muğla/İzmir: Berke Ofset, 97-116.
- Karabüber, Tuba. 2017. *Tosya Halk İnanışları*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakaş, Rezan. (2020). *Güneydoğu Anadolu Halk İnanışları (Dicle Bölümü)*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Kızılaslan, Caner. 2019. *Elâzığ Baskil İlçesi Monografisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde: Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuru, Songül ve Paksoy, Candan. 2008. "Anadolu'da Ayakkabı ve Cumhuriyet Dönemi Ayakkabı Kültürü". 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15.09.2007, II. Cilt, Ankara, 821-836.
- Melikoğlu, Aşlar. 2018. *Giresun İli Halkbilimi Monografisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nergiz, Nurten. 2022. *Kızıltepe ve Çevresinde Yaşayan Halk İnanışları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okuşluk Şenesen, Refiye. 2011. "Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri". *Folklor/Edebiyat*, 17 (66), 209- 228.
- Örnek, Sedat Veyis. 1966. *Sivas ve Çevresinde Hayatin Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özder, M. Adil. 1967. "Doğum ve Çocuk Üstüne Gelenekler, İnançlar". *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Y. 18, C.10, 4111-4118.
- Rhodes, Chloe. 2012. *Kara Kediler Kem Gözler Modası Geçmiş Bâtıl İnançlar Kitabı*. (Çev. Bahar Ulukan). İstanbul: Doğal Kitapevi.

Özlem ÜNALAN

- Sağol, Gülden. 2003. "Ayakkabı Kelimelerinde Anlam Değişmeleri". *Ayakkabı Kitabı*. (Ed. Emine Görsoy Naskali), İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Sertkaya, Burcu. 2012. *Elâzığ Folklorunda Eski Türk İnanışlarının İzleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sinoğlu, Sümeyra. 2017. *Rize İlinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Çiğdem. 2011. *Nazar-Nazarlıklarla İlgili İnanışlar, Uygulamalar ve Bunların Dini-Mitolojik Kökenleri (Gaziantep Yöresi)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenesen, İsmail. 2015. *Adana Halk İnançlarında Eski Türk İnanışlarının İzleri Karşılaştırma-İnceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, Ali. 2013. *Manavgat Yöresi Halk İnanışları*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şişman, Bekir. 2001. "Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar". *Erdem*, 13 (39), 445-470.
- Tansuğ, Sabiha. 1989. "Anadolu'da Ayakkabı Kültürü", *Türkiye'miz Kültür ve Sanat Dergisi*, 19 (58), 37.
- Taş, Emine. 2019. "Erginlenme Törenlerinde Sempatik Büyüler." *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3 (24), 365-391.
- Taşpınar, İbrahim. 2006. *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topal, Ayşe. 2020. *Afyonkarahisar İline Bağlı Sultandağı İlçesi Monografisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türktaş, Mevlüt Metin. (2016). "Denizli Yöresinde Nazar ve Nazarlıklarla İlgili İnanış ve Uygulamalar". Prof. Dr. İsmail Çetişli Hatıra Kitabı, (Ed. Mehmet Surur Çelepi), Ankara: Akçağ Yayınları, 407-417.

Anadolu Türk Folklorunda Ayakkabı

- Tozlu, Sümeýra. 2017. *Çorum İli Halk İnançları ve Halk Hekimliği*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçak, Salih. 2007. *Ergani'de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uygur, Hatice Kübra. (2008). *Midyat Halk Kültürü Monografisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üçüncü, Meryem. 2019. *Gümüşhane Torul İlçesi Cizere Köyleri Monografisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünalın, Özlem. 2021. *Alanya'da Halk Hekimliği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yanar, Ahmet. 2004. *Erdemli*. Mersin: Erdemli Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yetkin, Haşim. t.y. *Dünden Bugüne Alanya*. Alanya: Yetkin Color Kartpostal ve Dağıtım.
- Yıldırım, Zeynep. 2019. *Dünden Bugüne Samsun-Çarşamba İlçesinde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme- Ölüm, Sünnet-Askerlik- Hac)*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldızoğlu, Hümeýra. 2019. *Bayburt İli Halk Bilimi ve Etnografyası*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, Mustafa. 1968. İnsan ve Hayvan Hastalıklarının Tedavisi. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Y. 19, C. 11, 4688-4691.
- Yüksel, Dilek. (2007). *Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- URL-1: file:///C:/Users/Casper/Downloads/423-29_04_2012-01_16_47%20(1).pdf. (10.11.2022).
- URL- 2: https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_tekirdag_batil.pdf. (11.11.2022).

